

Webrecensie BMGN – LCHR 126:3 (2011)

Gras, Henk, met medewerking van Harry van Vliet en Bennie Pratasik, ***‘Een stad waar men zich koninklijk kan vervelen’***. ***De modernisering van de theatrale gemakkelikheden buiten de schouwburg in Rotterdam, circa 1770-1860*** (Hilversum: Verloren, Antwerpen: Manteau, 2009, 558 blz., ISBN 978 90 8704 088 8).

‘Een theatergeschiedenis die zich op theater richt, dat wil zeggen op theater als maatschappelijk verschijnsel wat aanzienlijke méér inhoudt dan een voorstelling, geeft ook deze kleine Goden hun geschiedenis terug [...]’ (453). Gras biedt in dit werk veel meer dan een stuk Rotterdamse theatergeschiedenis. Dat is het natuurlijk óók, maar tegelijk reikt het de bredere cultuur-sociologische context aan waarbinnen deze ‘kleine goden’ functioneerden. Dit lijkt mij overigens de enig zinvolle aanpak wil men tot een theaterhistoriografie komen die van enig nut wil zijn voor de ruimere historische landschapstekening. Het theater is bij uitstek een kunst die nauw vervlochten is met het omringende sociale, economische en politieke weefsel. Gras is een archieftijger pur sang en heeft in het verleden al bewezen dat hij gepassioneerd op zoek gaat naar deze omgevingsfactoren, waarbij in onderhavige studie ‘de meeste aandacht [zal] gaan naar particuliere ingezetenen die binnen die infrastructuur opereerden’ (16). Inderdaad draagt ook deze publicatie de sporen van uitvoerig prosopografisch onderzoek.

Kern van het onderzoek is het dynamische spanningsveld dat er in Rotterdam tussen 1770 en 1860 ontstond in de periferie van het podiumkunstenvermaak. Hieronder verstaat de auteur alle vormen van vermaak buiten de grote schouwburg aan de Coolsingel. De constatering waaraan in de titel wordt gerefereerd en die tegelijk een duidelijk waardeoordeel uitspreekt, wordt getoetst op haar historische correctheid. Het zijn enkele tijdgenoten die in een zogenaamde Physiologie van Rotterdam (1844) – een toentertijd populair genre waarin het stadsleven en de sociale verhoudingen mild karikaturaal worden geschetst – de havenstad tot saai nest proclameerden. Maar was dit wel zo? Gewapend met enkele theoretische duimstokken (Bourdieu, Ganzeboom, Knulst – tot wie hij zich antithetisch zal verhouden), maar vooral met een tas vol archivalia gaat Gras na welk aanbod er buiten de Coolsingel-schouwburg beschikbaar was. Een gewogen oordeel is slechts mogelijk wanneer het aanbod wordt gerelateerd aan de ‘agens’ (zowel de producent als de

recipiënt van het spektakel), de 'tijd' (zondag versus weekday) en 'plaats' (welke plek/wijk/buurt in de stad; buiten de stad?). Op basis van deze parameters blijkt de graad van verveling sterk afhankelijk van beroep en welstandklasse te zijn geweest. Vooral het tijdstip waarop men overdag kon ophouden met werken, was erg bepalend voor de mate waarin men aan het vermaak kon deelnemen. Daarnaast vormde ook de locatie van de speelplek een wezenlijke factor: centraal of decentraal, op loopafstand of met een rijtuig bereikbaar. Voor de bovenbemiddelde burger, die om vijf uur 's middags op stap kon gaan, was er zowel in het 'grote' als in het 'kleine circuit' geen gebrek aan gemakkelikheden: het standpunt van de Physiologen dient dus minstens te worden genuanceerd, al gold wel dat het aanbod in het jaar van publicatie (1844) verminderd was.

Oorspronkelijk en massaal archiefonderzoek, ingebed in een stevig methodologisch en theoretisch raamwerk, uitgevoerd door een doorgewinterd onderzoeker, kortom, alle voorwaarden leken vervuld opdat deze lijvige studie een belangrijke bijdrage zou leveren aan de Nederlandse theatergeschiedschrijving van de negentiende eeuw. Quod non. Aan dit resultaat zijn zowel de auteur als de uitgever debet. Ongetwijfeld gedreven door zijn liefde voor het historische document geeft Gras de lezer eigenlijk twee verhalen: het zijne en dat wat hij in de archiefstukken aantrof. De aantrekkingskracht van het historische citaat is genoegzaam bekend: het levert bewijskracht voor een these, verlevendigt de tekst, brengt de lezer als het ware in direct contact met de protagonisten, enzovoort. Maar, overdaad schaadt. Het vertoog sneeuwt onder en de lezer raakt het spoor bijster door het gebabbel van myriaden tijdgenoten die allemaal het woord krijgen. Dat het anders kan bewijst Gras in zijn 'Afronding' (506-531). De conclusie lezen is dan ook een verademing. Het boek heeft alles te winnen met een versie waarin de citatendrift beteugeld wordt. Waar dit euvel nog te herleiden is tot de persoonlijkheid van de auteur, hebben de tekorten aan de kant van de uitgever te maken met een gebrek aan zorg en professionaliteit. Het is volstrekt onbegrijpelijk dat op een boek met zoveel 'agens' een personenregister ontbreekt; het is hierdoor vrijwel niet te raadplegen en het doet de reuzenarbeid van Gras goeddeels te niet. Even ergerlijk is het ontbreken van een aantal plattegronden. De geografische situering van speel- en woonplekken speelt het hele boek door een wezenlijke rol, maar zonder kaartjes wordt het een nietszeggend verhaal. Opnieuw is de auteur het eerste slachtoffer. De eindredactie tenslotte schiet ontoelaatbaar te kort: te veel ergerlijke typos maar ook dt-fouten, fouten met betrekking tot ei/ij- en andere spellingregels, illustraties zonder bronvermelding, en in Appendix 2 zijn de voetnoten spoorloos. Deze aanmerkingen in acht genomen leunt het

eindoordeel akelig dicht aan bij de naam van de uitgeverij en dat is jammer voor een vorser van zijn kaliber.

Frank Peeters, Universiteit Antwerpen